

Smrje v Brkinih

Umor Kovačičevih v Brkinih 1. del

Ivo Žajdela

Septembra 2013 smo v Demokraciji pisali o partizanskem umoru družine Gustinčič v vasi Suhorje v Brkinih. Zločin je storil »narodni heroj« Albert Gruden - Blisk. Toda partizani so v Brkinih povzročili vrsto strahotnih zločinov.

Če je na Suhorju 13. marca 1945 moril »narodni heroj« Albert Gruden - Blisk, je pri zločinu nad družino Kovačič v vasi Smrje pri Premu v Brkinih leta 1943 sodeloval največji brkinski partizanski junak, prav tako »narodni heroj«

Karlo Maslo.

Partizanski umor družine V Smrjah so partizani jeseni 1943 umorili tri ljudi ene družine. 24. septembra 1943 so pri Kovačičevih (po domači pri Flepovih; ime prihaja od imena

Filip) na njivi kopali krompir. Nekdo je prišel na njivo in dejal, naj pridejo domov, kjer jih čakajo partizani. Bil je tretji bataljon Istrskega odreda, ki je v Smrje prišel čez Tatre. Komandant Istrskega odreda, ki se je večinoma zadrževal na širšem

območju Brkinov z okolico, je bil Tone Vidmar - Luka; politikomisar je bil Anton Dolgan - Branko. Kovačičevi pravijo, da so partizani umorili njihove najbližje prav pod Vidmarjevimi vodstvom.

Partizani so potem od doma

škrljast kamen, pobran iz potoka. Po vojni je bil komandir Udbe v Kopru. Trupli so potem kmalu zatem na kraju zločina plitvo zakopali vaščani. Tam sta ostali šest mesecev.

Izstradali so ga do smrti Partizani so isti dan s seboj odgnali Mirka Mršnika, ki je bil star petnajst let. Bil je sin tisti dan umorjene Ivane iz njenega prejšnjega zakona in je živel z njo pri Kovačičevih. Ker je bila vdova, se je z njo poročil Jožef Kovačič, prav tako vdovec, ki je imel otroke iz prvega zakona. Mirko je imel brata v Trstu in je tam hodil v elektrošolo. Takrat je bil v Smrjah na počitnicah. Josip Kovačič, sedanjí gospodar na kmetiji, se spominja pripovedi, kako je Mirko izdelal telefon na magnet, po katerem so se lahko pogovarjali iz hiše v hlev.

Partizani so Mirka odgnali s seboj v Jurišče in ga tam zaprli v svinjak. Zaprt je bil dva meseca, preživel pa je tako, da je jedel listje v hlevu. Ko so se partizani po dveh mesecih premaknili v Bač in Knežak, so ga vzeli s seboj; bilo je 11. novembra 1943. Mirka so nekateri v Knežaku poznali. Ko so videli, kakšen je, so mu dali hrano. Ker je bil sestradan, se je prenajedel in počil mu je želodec. Videli so, da je imel v želodcu listje, ki ga je pred tem jedel. Pokopali so ga v Knežaku in ga kasneje od tam niso

prekopali.

Po umoru še eno posilstvo

Tisti dan, ko so z doma odvedli v smrt tri Kovačičeve, so partizani dom tudi izropali. Med drugim so pokradli veliko denarja.

Naslednji dan po umoru zakoncev Kovačič, 25. septembra 1943, je prišel na njihov dom vaščan Viktor Malečkar in s pištolo prisilil Antonijo, hčerko umorjenega Jožefa, da je šla z njim. Odgnal jo je v skedenj in jo tam posilil. To je bilo le petdeset metrov stran od hiše Kovačičevih. Posiljevalec je bil oče štirih otrok, najstarejši pa je bil star le pet let. Antonija je po tem dogodku šla na Misliče (ali Tatre), kjer je bil partizanski štab, in tam povedala, da jo je sovaščan posilil. Posiljevalec je bil sicer pri partizanih, tako da je bil del njihove družine. Zaprli so ga na Misličah, uspelo mu je uiti, vendar so ga ujeli, potem pa umorili.

Podkupnina za mafijca Masla

Po šestih mesecih se je hčerka Antonija (roj. leta 1921) dogovorila s partizanskim funkcionarjem Karlom Maslom za pokop zakoncev Kovačič. Ta ji je to dovolil, vendar je zahteval, da mu »plača« 15.000 lir, kar je bilo veliko denarja. Kovačičevi so bili premožnejši kmetje, zato je Maslo tudi vedel, da bo denar dobil. Prekop pa je tudi pogojeval, da so obe trupli lahko prenesli na

pokopališče na Premu ponoči, v temi, da ne bi nihče videl.

Najprej so partizani umorili tri člane družine Kovačič, potem pa je Karlo Maslo za prekop na pokopališče »iztržil« še veliko vsoto denarja. Kaj tako podlega kot brkinski partizanski velejunak Maslo – po »osvoboditvi« razglašen za »narodnega heroja« –, še mafija ni počela.

Na domačiji sta ostali dve ženski: Jožefova mama in hčerka. Ko je bila vojna že končana – po »osvoboditvi« –, 18. maja 1945, je skozi vas šla neka partizanska skupina. Kovačičevim so požgali hlev, ki so ga ti zgradili pred komaj desetimi leti.

Potem še zaplemba kmetije

Sin umorjenega gospodarja, ki mu je bilo prav tako ime kot očetu, je bil med vojno v italijanski vojski. Domov se je vrnil iz Italije, vendar šele decembra 1945. Novi komunistični oblastniki tudi njemu niso dali miru – od vsega začetka. Ko je šel na občino, so mu tam grozili, da od premoženja oziroma od (umorjenega) očeta nima nič. To so »formalizirali« že hitro za tem, leta 1946, ko so zaplenili celotno Kovačičevo premoženje. Šlo je za 45 hektarjev zemlje in za tri stanovanjske hiše. Zaplenili so mu celo tri hektarje, ki mu jih je zapustila njegova nona (babica). En del te posesti je umorjeni gospodar kmetije ▶

odgnali gospodarja Jožefa Kovačiča (rojenega leta 1893) in njegovo ženo Ivano, takrat staro 45 let (roj. leta 1898). V gozdu, dva kilometra od doma, ki mu pravijo Brdo oziroma Kakulja, so najprej posilili ženo Ivano. Njen mož, ki je moral to gledati, je podivjal. Eden od partizanov je začel streljati nanj, Jožef pa ga je zgrabil za vrat. Če ne bi bilo drugih partizanov okoli, bi ga zadavil. Umorili so ga s sedmimi streli. Umorili so tudi posiljeno ženo Ivano.

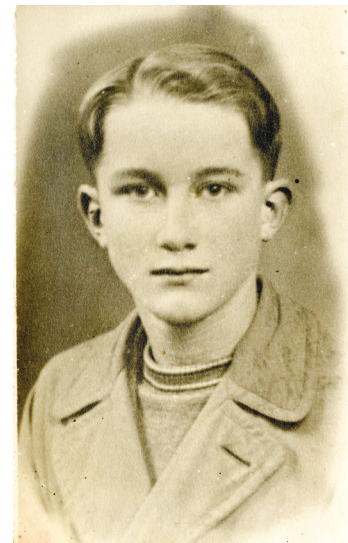
Trupli so pustili tam nepokopani. Naslednji dan je na kraj zločina prišel vaščan iz Smrij Jakob Mršnik in na Jožefovo truplo, na prsi, vrgel

Jožef Kovačič

Ivana Kovačič

Mirko Mršnik

Grob Kovačičevih na Premu

► Kovačič podedoval, drugega pri Trnovem pa dokupil. Posest je razdrobljena v številne manjše dele.

Pri zaplembi oziroma režimskem veleropu sta aktivno sodelovala dva domačina. Pod zaplembeno odločbo je podpisal sodnik (v Ilirski Bistrici) Franc Boštjančič, ki je bil doma iz Smrij (le nekaj deset metrov od Kovačičeve domačije). Kasneje se je z družino preselil v Maribor, kjer je bil sodnik. Predlog za zaplembo pa je formalno dal Anton Primc, ki je imel ženo iz Smrij; bil je v odboru za gospodarstvo na občini v Ilirski Bistrici. Bil je viden »prvoborec«, kasneje je živel v Žusterni.

Takšni so (bili) komunisti!

Leta 1953 so sinu in hčeri umorjenega Jožefa, Jožefu in Antoniji (medtem je mama umorjenega Jožefa že umrla), na občini »dodelili« vsakemu po dva hektarja ohišnice in eno hišo,

ki so jim jo prej zaplenili.

Ker sta si oba ustvarila družini, je potem brat Jožef leta 1965 sestri Antoniji kupil hišo, da se je s svojo družino izselila iz domače hiše.

Jožef, ki je gospodaril na domačiji Kovačičevih, je moral za zemljo, ki so jim jo zaplenili leta 1946, režimu plačevati najemnino – vse do leta 1990.

Takšni so bili komunisti; vedno in povsod. Najprej so nekoga umorili, potem so zahtevali visoko plačilo za pokop umorjenega, zaplenili (pokradli) so njegovo premoženje, potem pa je moral potomec umorjenega za svojo zemljo plačevati najemnino, če jo je hotel obdelovati. Z zločini so še masno služili.

Takšni so (bili) komunisti!

Vrnitev ukradenega Sin umorjenega, Jožef Kovačič, je

Grob Kovačičevih z zbledelima slikama umorjene Ivanke in sina Mirka

umrl leta 1992. Njegov sin, ki mu je tudi bilo ime Josip (tretji gospodar na Flepovi domačiji, ki mu je ime Jožef oziroma Josip), je po demokratizaciji Slovenije, kmalu potem ko je parlament sprejel denacionalizacijski zakon, začel postopek denacionalizacije ukradene družinske posesti. Zemljo so Kovačičevim vrnilo po petih letih. Dalj časa je trajal postopek glede zahtevka

za odškodnino za tri stanovanjske hiše in en poslovni prostor.

Podatke o komunističnem genocidu nad njihovo družino sta mi 25. julija 2013 na domu Kovačičevih v Smrjah povedala Josip (vnuk umorjenega; rojen leta 1954) in njegova mama Zofija (roj. leta 1924). Zofija je bila doma iz Bitnje. Ona mi je povedala, da so Italijani, ko so 4. junija 1942 požgali sedem

Stara in nova hiša Kovačičevih v Smrjaj

vasi, požgali tudi njihovo hišo, družino pa odpeljali v pregnanstvo v severno Italijo. Tam sta s sestro devet mesecev delali v neki tovarni; Zofija je bila takrat stara osemnajst, sestra pa dvajset let.

Teror v Brkinih V reviji *Tabor*, ki so jo v Buenos Airesu v Argentini, izdajali politični emigranti, nekdanji domobranci, so v številki 8 leta 1973 objavili kratek članek z naslovom, *Teror v Brkinih*. V njem je bilo navedenih nekaj partizanskih umorov v Brkinih s prošnjo, da bi bralci morebitne ljudi identificirali s praviimi imeni in kraji, kjer so živeli. Članek v celoti ponatiskujemo:

»Prijatelj iz Avstralije nam je poslal daljši prispevek o delovanju komunistične Osvobodilne fronte v Brkinih, to je na območju vasi okrog Ilirske Bistrice. V svojem spisu navaja vrsto imen oseb, ki so postale žrtve tega terorja, žal se spominja samo 'domačih' imen. Povzemamo njegovo poročilo v upanju, da bo kdo med našimi bralci prepoznal ta domača imena in nam sporočil njihova polna imena, tako, da bodo lahko vključena v *Matico mrtvih* (op. ur.).

Leta 1943 so partizani iz vasi Račice pri Podnovem

gradu odpeljali in neznano kje ubili šest oseb. Istega leta so iz iste vasi ubili tudi trgovca Čareta, gospodarja Pepota Macukovega, njegovega sina; dve sestri Jakopovi in 19-letno Anico Kuretovo. Ta tri dekleta so v nekem jarku med vasjo Tatrami in Ojstrovico, posilili, nato pa umorili s krampom. To naj bi izpovedal bivši partizan, ki je leta 1947 pobegnil v Trst.

Isti, bivši partizan, naj bi izpovedal, da so partizani, ki so bili stalno nastanjeni v vasi Tatre, v tem jarku med Tatrami in Ojstrovico, pobili več kot 300 oseb.

Zločin za zločin Leta 1944 sta bila v vasi Vrbovo pri Ilirski Bistrici ubita gostilničar Uljan in njegova žena. Oba so privezali za voz s konji, ki so jih pogнали v tek in ju tako vlekli po cesti od vasi Vrbovo do Jablanice, kjer so ju mrtva odvezali. Njunjo hčer pa so odpeljali v gozdove, kjer je ostala vse do konca vojne in šele po povratku domov izvedela, na kakšen zverinski način sta bila ubita njena starša.

Istega leta, 1944, je bil iz Trnovega pri Ilirski Bistrici odpeljan Ivan Matajzlov in je za njim izginila vsaka sled. Iz Dolnjega Zemona je bil istega leta ubit gospodar Suretov, iz vasi Smrje pa kmet Flep in njegova

žena /Jožef in Ivana Kovačič, op. I. Ž./ V vasi Šembije pri Knežaku, pa je vaščan Šemaj ubil gospodarja Šincovga, ki je bil obdolžen, da je sodeloval z Nemci. Ko so vaščani že po vojni zvedeli za to obtožbo, so zahtevali, da pride Šemaj pred sodišče, do česar pa seveda ni prišlo. Istega leta je bil v jarku med Tatrami in Ojstrovico ubit Brčinov Stanko iz vasi Čelje pri Premu. Pred smrtjo so ga obesili na drevo in mučili. Tam je bil ubit Simcov Andrej iz vasi Zagorje na Pivki.

Že po osvoboditvi je bil umorjen župnik /Viktor/ Perkan iz Trnovega pri Ilirski Bistrici. Ubil ga je Lojze Novak iz vasi

Malno pri Topolcu. Perkan je na pokopališču v vasi Jelšane pokopaval neko žensko, ko se mu je približal Novak in ga ustrelil v glavo. Razburjeno prebivalstvo je zahtevalo pojasnila, nakar so jim predstavniki Udbe odgovorili, da se je Novaku zmešalo in da bo poslan v umobolnico. Bil pa je samo premeščen v Novo mesto, od koder se je že naslednje leto vrnil domov na kmetijo.

Umorjeni na meji Po priključitvi slovenske Primorske Jugoslaviji, so se mnogi mlajši ljudje umaknili preko meje v Trst. Nekaterim pa se umik ni posrečil in vsi ti so bili po izjavah beguncev ustreljeni in pokopani v neki dolini blizu vasi Lipica. Tako sta bila med umikom leta 1949 ubita Krosivčeva Slava, njen mož in šestletni otrok, iz vasi Starod pri Podgradu. Slavini starši so šli potem na pristojno oblast prosit, naj jim bo dovoljeno trupla pokopati v domači vasi, vendar je bila prošnja odbita. Po izjavah pobeglih Primorcev naj bi bilo v omenjeni dolini pri vasi Lipica pokopanih vsaj 169 oseb, ki so bile ubite med poizkusom pobege v Trst.

Zgodovinski odsek ZDSPB TAVOR prosi Vse, ki so jim te okoliščine poznane in se spominjajo pravih imen gornjih žrtev, da nam to sporoče, obenem seveda z vsemi drugimi podatki, ki jih morda imajo.»

Tako revija *Tabor* (1973, v številki 8) v Buenos Airesu v Argentini. ▣

Nadaljevanje prihodnjič

Josip Kovačič (vnuk umorjenega Jožefa) z mamo Zofijo